

ATEBETÜ'L-HAKAYIK'TA YÖNELTİCİ EDİMSELLER: ÖĞÜT VERMEK EDİMSÖZ EDİMİ

DIRECTIVES IN ATEBETU'L-HAKAYIK: ILLOCUTIONARY ACT OF ADVICE

Ezgi DEMİREL KAMANLI RÖR
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Burdur,
Türkiye
Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish
Language and Literature, Burdur Mehmet Akif Ersoy
University Burdur, Türkiye
edemirel@mehmetakif.edu.tr

Araştırma Makalesi
Research Article

DOI: 10.20875/makusobed.1783040

Geliş Tarihi/Received	12.09.2025
Revizyon/Revision	07.11.2025
Kabul Tarihi/Accepted	10.11.2025
Yayın Tarihi/Publication Date	30.11.2025

Atıf:

Kamanlı, E. D. (2025). Atebetü'l-Hakayık'ta yönettici edimseller: öğüt vermek edimsöz edimi. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Social Sciences Institute*, (42), 137-151.

Cite this article:

Kamanlı, E. D. (2025). Directives in Atebetu'l-Hakayik: illocutionary act of advice. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 137-151.

This work is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Öz

Atebetü'l-Hakayık bulunuşundan itibaren geleneksel dil bilgisi çalışmaları çerçevesinde araştırmacılar tarafından çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Eserin modern dil biliminin sunduğu yeni yöntemlerle değerlendirilmesi onun farklı niteliklerini ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Bu nedenle *Atebetü'l-Hakayık*, çalışmada edim biliminin ilkelerine göre ele alınmıştır. Edim bilimi araştırmacıları imaları anlayabilmek için çeşitli kuramlar geliştirmiştir. "Söz edimi" kuramı da bunlardan biridir. Söz edimi kuramına göre sözcüklerin kullanıldıkları bağlam içerisinde kazandıkları anlamlar değişmektedir. Herhangi bir sözcük farklı bağlamlarda bambaşka anlamlara sahip olabilmektedir. Bu çalışmanın sınırları içinde Searle'nin "yönettici" başlığı altında ele aldığı "öğüt vermek" edimsöz edimi üzerinde durulmaktadır. Öğüt vermek edimselinin eserde "pend al-" edimseliyle doğrudan kullanılmasının yanında "bul-, eşit-, büt-, kizle-" gibi edimsellerle de örtük olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Atebetü'l-Hakayık*, Edim bilimi, Edimsöz edimi, Yönettici, Öğüt vermek.

Abstract

Since its discovery, *Atebetü'l-Hakayık* has been studied from various perspectives by researchers within the framework of traditional grammar studies. Evaluating the work using new methods offered by modern linguistics is important because it reveals its distinct qualities. Therefore, *Atebetü'l-Hakayık* is examined in this study according to the principles of pragmatics. Pragmatics researchers have developed various theories to understand the implications mentioned above. Speech act theory is one such theory. According to speech act theory any word can have completely different meanings in different contexts. Within the scope of this study, the focus is on the illocutionary act of "giving advice", which Searle discusses under the heading of "directors". It has been determined that the illocutionary act of "giving advice" is not only used directly with the illocutionary act "pend al-" in the work, but also implicitly with illocutionaries such as "bul-, eşit-, büt-, kizle-."

Keywords: *Atebetü'l-Hakayık*, Pragmatics, Illocutionary act, Directives, Advice.

EXTENDED SUMMARY

Atebetü'l-Hakayık is among the rare sources from the Karakhanid Turkish era in the history of the Turkish language. This period is crucial in the study of the Old Turkic language due to the lack of materials from that time. The text embodies religious and ethical attributes and seeks to provide guidance to readers. The current study has been examined in multiple analyses for its grammatical features. However, more investigation is required regarding its linguistic implications. The objective of this study is to analyse Atebetü'l-Hakayık through the principles of pragmatics, a branch of linguistics. In this way, Atebetü'l-Hakayık will be investigated in all its aspects.

Pragmatics examines the relationship between human behaviour and linguistic expression. Pragmatics analyses the impact of human behaviour on language utilisation. This study focusses exclusively on a singular facet of speech act theory, given the subject's wide scope. Searle categorises illocutionary acts into five groups: assertives, directives, commissives, expressives, and declarations. Moreover, the directions analysed in this study are categorised into distinct classifications.

The primary issues to be examined in the research focus on clarifying the utilisation of the illocutionary act of advising, as defined by speech act theory proposed by pragmatics theorists, within the work.

The research relies on the paper authored by Reşit Rahmeti Arat for Atebetü'l-Hakayık. Moreover, the contributions of researchers like Austin and Searle, who pioneered speech act theory within pragmatics and conducted significant investigations on the topic, serve as a reference point. Additionally, other primary sources on the subject were also used.

This paper will use textual analysis as a qualitative research methodology. We recognised and analysed the illocutionary acts of advising, a category of directive illocutionary act present in Atebetü'l-Hakayık. These interpretations were derived from the ideas of illocutionary act theory. The study analyses illocutionary acts of advising categorised under eight headings. These headings are “greediness, the benefit of knowledge and the harm of ignorance, the preservation of the language, the variability of the world, praising generosity and denouncing stinginess, humility and arrogance, generosity, gentleness and other good deeds, and the degradation of contemporary people” and are the headings originally given by Edip Ahmet Yükleki, author of Atebetü'l-Hakayık. In this study, the headings are taken verbatim and the quatrains within these headings are interpreted.

Our research reveals that the illocutionary act of advising was employed under multiple categories. The most common advice given was on good manners and language maintenance. The study found that both explicit and implicit illocutionary acts were utilized. Implicit illocutionary acts were utilised with more frequency. The illocutionary act of advising is expressly conveyed solely through the phrase “pend al-” in the text, while it remains implicit in all other cases. Examples of illocutionary acts in which the implicit act of giving advise is employed in the work include: ula-, tut-, denk-, keçür-, sözle-, küdez-, kizle-, ay-, tile-, izle-, kör-, köçür-, sakın-, azla-, bil-... The illocutionary acts of advising in Atebetü'l-Hakayık predominantly employ the second person singular in the imperative form. The illocutionary act of providing advise is also employed alongside with the necessitative.

1. GİRİŞ

“Atebetü'l-Hakayık” Karahanlı Türkçesi döneminde yazılan eserler arasında yer almaktadır. Bir ahlak ve öğüt kitabı olan eserin yazarı Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki'dir. Eser, 12. yüzyılda yazılmıştır.

Arat (2006, s. 6-8), Atebetü'l-Hakayık'ta Kutadgu Bilig'in tersine bir ahlak hocası misali “kaba ve cansız” bir üslup kullanıldığını düşünmektedir. Hatta Arat'a göre Yusuf Has Hacıp ve Edib Ahmed'i hem şair hem de düşünür olarak karşılaştırmaya bile imkân bulunmamaktadır. Eserde Arslan Hoca Tarhan'a ait on beyitlik parçadan memleketinin Yüknec olduğu ve eserini “Kaşgar dilinde” yazdığı bilgisi yer almaktadır. Eserin çeşitli nüshalarında Atebetü'l-Hakayık'ın “Türk ve Acem hükümdarı, milletlerin efendisi yüce emir Muhammed Dâd İspehsalar Beyée sunulduğu bilgisi vardır. Eser, Türk-İslam kültür çevresinde insanların eğitimi için düzenlenmiş kuralları Türkçe ve manzum olarak aktaran bir ahlak kitabıdır.

Atebetü'l-Hakayık'ın, Hollanda nüshası hariç olmak üzere diğer nüshalarda on dört bab olarak yazıldığı belirtilmektedir. Eserin; Semerkand, Ayasofya, Topkapı, Uzunköprü ve Hollanda olmak üzere beş nüshası bulunmaktadır (Çakmak, 2019, s. 24-33).

1.1. Edim Bilimi

Dilin kullanımı üzerine odaklanan edim biliminin çeşitli dil bilimi sözlüklerinde “edim bilimi” ve “kullanım bilimi” maddelerinde benzer tanımları yapılmıştır. İmer ve arkadaşları (2011, s. 110) şu tanımları yapar:

“Dili kullanıcı açısından ele alan dal; dil-bağlam ilişkisini inceleyen alan. Anlambilim ve sözdizim ile birlikte göstergebilimin üç alanından birisi. Başlangıcı 1930'lara değin uzanmakla birlikte kapsamının belirlenmesindeki güçlükler nedeniyle günümüzde sınırları açıklıkla çizilememektedir. Kısaca, dili kullanıcı açısından ele alan inceleme alanı olarak tanımlanabilir.”

Vardar (2002, s. 88-89) ise edim bilimini aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

“Özellikle mantıksal kökenli kuramlarda (Ch. W. Morris, R. Carnap, J. L. Austin, J. R. Searle) dilsel göstergelerin birleşim kurallarını inceleyen sözdizimle, bunların göndergelerle ilişkisini sağlayan anlambilime karşıt olarak, bildirişim durumu içindeki konuşucuların göstergeleri kullanmasını, bu edime eşlik eden çeşitli olguları (güdülenme, tepki, etkileşim, vb.) inceleyen dal.”

Bunların dışında Karaağaç (2013, s. 575) edim bilimini “Dil kullanımını, sözlüklük ve söz dizimlik göstergeler ile onları kullanan kişiler arasındaki ilişkileri konu edinen bilim dalı, kullanım bilgisidir.” şeklinde açıklarken Hengirmen (1999, s. 267) “Dili, konuşulduğu ortam, çevre etkileri, konuşucuların niyeti, duyguları, konuşucu ile dinleyici arasındaki etkileşim açılarından inceleyen, böylece dilin kullanılması ile ilgili olguları dikkate alan dilbilim dalı.” diye vermektedir.

Yukarıdaki sözlüklerde de belirtildiği üzere edim bilimi hem dilin kullanımını hem de dili oluşturan çeşitli unsurların bir bağlamda edindikleri anlam üzerine incelemeler yapan bir dil bilimi dalıdır.

Kerimoğlu (2022, s. 139), edim biliminin “aslında ne dedi” incelemesi olduğunu düşünmekte ve bu dil bilimi alanının Morris, Pierce, Carnap, Frege, Austin, Searle, Grice gibi felsefecilerin liderliğinde geliştiğini ifade etmektedir.

Kıran ve Kıran (2018, s. 298) da edim biliminin bir bağlamda sözcelerin anlamını ele aldığını ve özellikle sözün ortaya koyduğu dil ediminin işlevini açıklamak istediğini söylemektedir.

Dilin bağlama göre özel kullanımlarını ele alan edim biliminin önemli araştırma alanlarından biri ise söz edimidir. Söz edimi, bir kuram olarak çeşitli araştırmacılar tarafından ele alınmış ve bu kuramın çeşitli sınıflandırmaları yapılmıştır.

1.2. Söz Edimi Kuramı ve Öğüt Vermek Yöneltili Edimselleri

Bazı kaynaklarda “sözylem” bazı kaynaklarda ise “edimsöz” terimiyle karşılanan bu kavram, konuşmacının belirli bir bağlamda ima ettiği anlamı ifade etmektedir.

Bir şey söylerken aynı zamanda bir harekette bulunduğumuzu belirten Yaylagül Üstünel (2020, s. 129), söz edimlerinin “yalnızca bir sözün söylenmesiyle gerçekleştirilen eylemler” olduğunu düşünmektedir.

Yule'a (1996, s. 47) göre insanlar kendilerini ifade etmeye çalışırken yalnızca dil bilgisi yapıları ve sözcükler içeren ifadeler üretmezler, aynı zamanda bu ifadeler aracılığıyla eylemler gerçekleştirirler.

Söylemler aracılığıyla gerçekleştirilen eylemlere genellikle “söz edimleri (speech act)” denir ve bunlara İngilizcede genellikle özür, şikâyet, iltifat, davet, vaat veya talep gibi daha özel adlandırmalar yapılmaktadır.

Söz edimlerinin analitik olarak sınıflandırılabilmesini söyleyen Yaylagül Üstünel (2020, s. 129), bunları “bağlı bir cümle parçası + söz veriyorum vb. bir fiilin yer aldığı cümlelerde konuşmacı niyetlerine odaklanan edimsellerin kullanımı” ve “tanımlayıcı kullanım” olarak açıklamaktadır. Aslında bu tanımlamalar aynı zamanda Austin’in (1962, s. 69) söz edimlerinin açık ya da örtük olarak ifade edilebileceğine dair görüşüyle paralellik arz etmektedir.

Örneğin “Odanı topla!” cümlesinde örtük olarak bir emir verme durumu söz konusudur ve bu nedenle örtük edimsel kullanılmıştır. Ancak “Emrediyorum, odanı topla!” cümlesinde ise doğrudan “emretmek” edimsöz edimi kullanılarak açık edimselden yararlanılmıştır.

Söz edimi kuramının temellerini atan Austin (1962, s. 101), bunları üç başlık altında toplamıştır: Düz söz edimi, edimsöz edimi ve etkisöz edimi.

“Bana, ‘Bunu yapamazsın.’ dedi. (Düz söz edimi)

Bunu yapmama itiraz etti. (Edimsöz edimi)

Beni kaldırdı, kontrol etti. (Etkisöz edimi)” (Austin, 1962, s. 102).

Burada düz söz edimi için verilen örnekte bir dilin kurallarına (ses bilgisi, söz dizimi, anlam bilgisi) uygun bir cümle kurulduğu görülmektedir. Düz söz edimleri dilin kurallar bütününe göre oluşturulan eylemlere işaret etmektedir. Edimsöz ediminin örneğine baktığımızda hem dinleyiciye bir şey söylemek hem de aynı zamanda bunu yapmak söz konusudur. Eylemle aynı anda söz ediminin gerçekleştiği görülmektedir. Etkisöz ediminde ise dinleyici üzerinde bir etki yaratmak amaçlanmaktadır.

Yule (1996, s. 48-49) da Austin’in söz edimi sınıflandırmasıyla ilgili çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Herhangi bir durumda, bir söz üretme eylemi üç ilişkili eylemden oluşacaktır. İlki, söz söylemenin veya anlamlı bir dilsel ifade üretmenin temel eylemi olan bir “düz söz edimi (locutionary act)”dir. Çoğunlukla sadece amaçsızca düzgün biçimlendirilmiş ifadeler üretmeyiz. Bir söylemi belirli bir işlev düşünerek oluştururuz. Bu, ikinci boyut veya “edimsöz edimi (illocutionary act)”dir. Edimsöz edimi, bir söylemin iletişimsel gücü aracılığıyla gerçekleştirilir. Bir beyan, teklif, açıklama yapmak veya başka bir iletişim amacı için konuşabiliriz ve bu genellikle ifadenin edimsöz gücü olarak da bilinir. Elbette, işlevi olan bir ifade oluştururken onun bir etkisi olmasını amaçlamadan basit bir ifade yaratmayız. Bu üçüncü boyut, “etkisöz edimi (perlocutionary act)”dir. Koşullara bağlı olarak, dinleyicinin niyet ettiğiniz etkiyi fark edeceği varsayımıyla konuşuruz ve bu genellikle etkisöz etkisi olarak da bilinir.

Searle (2000, s. 49), Austin’in yaptığı edimsöz sınıflandırmasını bazı noktalarda eleştirmekte ve edimsöz edimleri beş grupta incelemektedir: “Kesinleyiciler (assertives), yönelticiler (directives), yükleyiciler (commissives), dışavurucular (expressives), bildirgeler (declarations)”.

Kesinleyiciler, ifade edilen önermenin “söylenildiği gibi olduğu”nu göstermektedir. Searle (2000, s. 49-50), bu sınıfta “ileri sürmek, iddia etmek, bildirmek, yadsımak, savunmak, bilgi vermek, aktarmak, (bir şeyin...olduğunda) ısrar etmek, varsaymak, tahmin etmek, (...olduğuna) yemin etmek, itiraf etmek, tanıklık etmek, öndeyide bulunmak, şikâyet etmek” gibi eylemleri ele almaktadır. Yönelticiler, dinleyiciye bir şey yaptırmayı amaçlamaktadır. Bu grupta “sormak, emretmek, buyurmak, rica etmek, yalvarmak, dua etmek yasaklamak, izin vermek, önermek, (...yapması konusunda) ısrar etmek” gibi edimsöz edimleri yer almaktadır. Yükleyiciler konusunda Austin ile aynı düşünen Searle, bu sınıftaki edimsöz edimlerinin konuşan kişinin gelecekteki eylemi konusunda onu bir yükümlülüğe sokmak amacını taşıdığını söylemektedir. Burada “söz vermek, tehdit etmek, (...yapacağına) yemin etmek, (...yapmayı) reddetmek, (...yapmayı) teklif etmek, (...yapacağı konusunda) güvence vermek” gibi edimsöz edimleri vardır. Dışavurucular, konuşanın ruhsal hâlini yansıtmak için kullanılmaktadır. Bu grupta “teşekkür etmek, tebrik etmek, özür dilemek, taziyede bulunmak, esef etmek” gibi edimsöz edimleri bulunmaktadır. Bildirgeler ise dünyada bir değişiklik yapmayı amaçlayan edimsöz edimleridir ve bu gruba “istifa etmek, işten kovmak, atamak” gibi eylemler girmektedir.

Bu çalışmanın sınırları içinde yalnızca yöneltici edimsöz edimlerinin “öğüt vermek” ifade eden edimselleri üzerinde durulacağından dolayı yönelticileri ayrıca ele almak gerekmektedir.

Yöneltici edimsöz edimlerinin konuşanın dinleyiciye bir şey yaptırmayı amaçladığını belirten Searle (2011, s. 36), “talep etmek, emretmek, buyurmak, rica etmek, yalvarmak, niyaz etmek, dua etmek, temenni etmek, (yapmaya) davet etmek, (yapmasına) izin vermek, tavsiye etmek, hodri meydan demek, sıkıysa yap

demek, meydan okumak” gibi edimselleri bu sınıfta ele almaktadır. Searle (2011, s. 46), “Sana burayı terk etme emri veriyorum.” ve “Sana esas duruşta bekleme buyruğu veriyorum.” gibi cümleleri yöneltici edimsöz edimlerine örnek göstermektedir.

Yaylagül Üstünel (2020, s. 133), yöneltici edimsellerin dinleyiciye “bir şey yaptırmak istemesi” olduğunu söylerken bunun doğrudan ya da dolaylı olarak yapılabileceğine dikkat çekmektedir.

Yönelticiler, konuşmacıların başka birini bir şey yapmaya ikna etmek için kullandıkları türden konuşma eylemleridir. Konuşmacının ne istediğini ifade ederler. Bunlar emir, buyruk, istek, öneridir ve gösterildiği gibi olumlu veya olumsuz olabilirler (Yule, 1996, s. 54).

Yöneltici edimseller içinde yer alan “öğüt verme edimsöz edimi” dinleyiciye birtakım tavsiyelerde bulunarak onda bazı değişiklikler yapma amacına hizmet etmektedir. Doğrudan öğüt verme anlamı taşıyan eylemlerle kullanılabileceği gibi başka eylemlere bu anlamı yükleyerek de öğüt verme edimsöz edimi gerçekleştirilebilmektedir.

Yaylagül Üstünel (2020, s. 135), “öğüt vermek” edimsöz edimleriyle ilgili bir noktaya dikkat çekmektedir. Kullanılan edimsöz ediminin “konuşmacının yararına bir eylemi gerçekleştirmek üzere yapılmasını ortaya koyduğunda” emir; “dinleyicinin yararına bir eylemi gerçekleştirmek üzere yapıldığında” ise “öğüt vermek” ya da “uyarı” ifade etmektedir.

2. İNCELEME

Atebetü'l-Hakayık'ta doğrudan ve dolaylı olarak öğüt vermek edimsöz edimlerinden yararlanıldığı görülmektedir. Öğüt vermek edimsöz edimi eserde “pend al-” edimseliyle doğrudan kullanılabildiği gibi “bul-, yıga tut- eşit-, büt-, kizle-, eşit-, küdez-, ay-, sözle-” vb. edimsellerle de örtük olarak kullanılmıştır. Bu edimselleri içinde geçtiği dörtlükleri ele alarak değerlendirmek gerekmektedir.

2.1. “Açgözlülük” Hakkındaki Öğüt Vermek Edimsöz Edimleri

“yime *pendim al* kel uzatma emel

emel asrasında busuğlı eçel

emel timişim dost uzun sanmak ol

uzun sanma sakınç öküş kıl *Öamel*” (Arat, 2006, s. 64).

Verilen dörtlük, “Gel, yine *öğüdümü dinle*, fazla emel besleme / Emelin altında ecel saklıdır / Ey dost, emel dediğim, uzun düşündürmektir / Düşünceyi uzun etme, (daha) çok amel kıl” (Arat, 2006, s. 93) anlamına gelmektedir. Dörtlükte yer alan “pend al-” edimseli doğrudan öğüt vermeyi ifade ettiği için edimselin açık olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir. Eserde açık olarak kullanılan tek edimsel “pend al-” edimselidir. Şair, okuyucuya doğrudan öğüt vererek içinde fazla istek barındırmamasını ve istekten kastının da çok düşünmek olduğunu belirterek öğüt vermek edimsöz edimini kullanmaktadır.

2.2. “Bilginin Faydası Bilgisizliğin Zararı” Hakkındaki Öğüt Vermek Edimsöz Edimleri

“biligdin urur men sözümke ula

biligligke ya dost özünjni *ula*

bilig birle bulnur sa'adet yolu

bilig bil sa'adet yolını bula” (Arat, 2006, s. 47).

Dörtlüğün anlamı Arat tarafından “Bilgiden sözüme temel atarım /Ey dost, bilgiliye *yaklaşmağa çalış* / Sa'adet yolu bilgi ile bulunur / Bilgi edin ve sa'adet yolunu bul.” şeklinde açıklanmıştır (2006, s. 85). Dörtlüğün ikinci dizesinde kullanılan “ula-” eyleminin temel anlamı “bağlamak, eklemek” demektir. Yükneki, burada öğüt vermek edimsöz edimini örtük bir şekilde yaparken okuyucusuna bilgili kişiye yakın olmasını “ula-” edimseliyle yapmaktadır. Çünkü sadece bilgiyle mutluluk yolunun bulunabileceğini bu edimselle aktarmaktadır.

2.3. “Dilin Muhafazası” Hakkındaki Öğüt Vermek Edimsöz Edimleri

“eşitgil biliglig negü tip ayur
edebler başı til küdezmek tiyür
tilinj bekte **tutğıl** tişinj sınmasun
kalı çıksa bektin tişinjni sıyur” (Arat, 2006, s. 50-51).

Dörtlük, “Dinle, bilgili ne diyor / Edeplerin başı, dili gözetmektir / Dilini muhafaza altında **tut**, dışın kırılmasın / Eğer muhafaza altından çıkarsa, dışını kırar” (Arat, 2006, s. 87) şeklinde anlamlandırılmıştır. Burada emir kipi 2. şahısta çekimlenen “tut-” edimselinin okuyucuya bir öğüt vermek için kullanıldığı görülmektedir. Kişinin konuştuklarına dikkat etmemesi durumunda bundan zarar göreceğine dikkat çekilerek öğüt vermek edimsöz ediminden yararlanılmaktadır.

“sanıp sözlegen er sözi söz sağı
öküş yanjšağan til unulmaz yağı
sözünj **boşlağ ıdma yığa tut** tilinj
yeter başka bir kün bu til boşlağı” (Arat, 2006, s. 51).

“Düşünerek konuşan adamın sözü, sözün iyisidir / Çok gevezelik eden dil, karşı konulmaz bir düşmandır / Sözü **başı-boş bırakma**; dilini **sıkı tut** / Dilin başı-boşluğu bir gün başa bela olur” (Arat, 2006, s. 87) şeklinde anlamlandırılan dörtlükte yer alan “boşlağ ıd-” ve “yığa tut-” edimselleriyle Yükneki, okuyucuya ağzından çıkan her sözden sorumlu olduğunu hatırlatarak dikkatli olması konusunda öğüt vermek edimsöz ediminde bulunmaktadır.

“hıredliğımu bolur tili boş kişi
telim başını yidi bu söz til boşı
öçüktürme erni tilin bil bu til
başıktursa bütmez büter ok başı” (Arat, 2006, s. 51).

Bu dizeler, “Boş-boğaz adam akıllı olur mu? / Bu boş-boğazlık ve ağız gevşekliliği çok başları yedi / İnsanı dil ile **kızdırma**; bil ki, ok yarası kapanır / Fakat dilin açtığı yara kapanmaz” (Arat, 2006, s. 87) anlamına gelmektedir. Şair, emir kipi 2. tekil şahısta olumsuz olarak kullandığı “öçüktür-” edimseliyle okuyucunun yararına bir uyarıda bulunmak suretiyle öğüt vermek edimsöz ediminde bulunmaktadır. Konuştuklarına dikkat etmeyen kişinin karşısındaki kişinin kalbini kırabileceğini ve bunun da unutulmayacağını söylemektedir.

“ne kim kelse erke tilindin kelür
tilindin kim edgü kim isiz bolur
eşit büt bu sözke kamuğ tanjda ten
turup tilke yüküp tazarru kılur” (Arat, 2006, s. 52).

Verilen dörtlüğün “İnsana ne gelirse, dilinden gelir / Dili yüzünden kimi iyi, kimi kötü olur / **Dinle** ve bu söze **inan** ki, vücut her sabah / Kalkıp, eğilerek, dile yalvarır” (Arat, 2006, s. 88) anlamına geldiği görülmektedir. Emir 2. tekil şahısta çekimlenen “eşit-” ve “büt-” edimselleriyle öğüt vermek edimsöz edimi gerçekleştirilmektedir. Yükneki, okuyucularına insanın başına ne gelirse dilinden geldiği için bu konuda dikkatli olmaları konusunda öğüt vermektedir.

“tili yalğan erdin **yırak tur teze**
keçür sen me Öümrünj könilik öze
ağız til bezeki köni söz turur
köni **sözle** sözni tilinjni **beze**” (Arat, 2006, s. 52).

Verilen dizeler “Yalan söyleyen adamdan **uzak dur, kaç** / Sen ömrünü doğruluk ile **geçir** / Ağzın ve dilin ziyneti doğru sözdür / Sözü doğru **söyle**, dilini **süsle**” (Arat, 2006, s. 88) şeklinde açıklanmaktadır. “Yırak tur-”, “tez-”, “sözle-” ve “beze-” edimselleriyle öğüt veren Yükneki, okuyucularına yalan söyleyen kişilerden

uzak durmaları gerektiğini ve daima doğru sözden yana olmaları gerektiğini söylemektedir. Ayrıca ikinci ve dördüncü dizelerde de okuyucularının ömrünü doğrulukla geçirmeleri ve doğru söyleyerek dillerini süslemeleri konusunda bir öğüt verme söz konusudur.

“küdeşgil tilinjni kel *az kıl* sözünj
küdeşilse bu til küdeşlür özünj
reşul erni otka yüzün atğuçı
til ol tidi yığ til yul ottın yüzünj” (Arat, 2006, s. 52).

Arat, bu dörtlüğü “Dilini *sıkı tut*, gel, sözünü *kısa kes* / Dil korunursa, kendin korunmuş olursun / Resul: -“İnsanı yüzü koyun ateşe atan dildir”- dedi / Dilini sıkı tut, yüzünü ateşten kurtar” şeklinde açıklamıştır (2006, s. 88). Burada şair, ilk dizede kullandığı “küdeş-” ve “az kıl-” edimselleriyle öğüt verme edimsöz ediminde bulunmaktadır. Yükneki, dilini sıkı tutan ve sözünü kısa kesen kişinin kendini koruduğunu Hz. Muhammed’in hadisine dayandırmakta ve böylece okuyucusunu ikna etmeye çalışmaktadır.

“köni söz *Öaşel* teg bu yalğan başal
başal yip *açıtma* ağız yi *Öaşel*
bu yalğan söz ig teg köni söz şifaó
bu bir söz ozaķı urulmuş meşel” (Arat, 2006, s. 53).

Dörtlüğün anlamı, “Doğru söz, bal ve yalan söz, soğan gibidir / Soğan yeyip, ağzı *actlandırma*; bal ye / Yalan söz, hastalık ve doğru söz, şifa gibidir / Bu söz eskiden söylenmiş bir meseldir” (Arat, 2006, s. 88) şeklinde açıklanmıştır. Yükneki burada örtük olarak kullandığı “açıt-” edimseliyle öğüt vermektedir. Yalan sözü soğana benzeten şair, yalan söyleyip boşuna başına dert açmaması gerektiği konusunda okuyucuya öğüt vermektedir.

“katıg *kizle* razınj kişi bilmesün
sözünjdin özünjke ökünç kelmesün
ķamuğ yaşru işinj bolup aşkara
bu körgeñ eşitgeñ sanja külmesün” (Arat, 2006, s. 54).

“Sırrını iyi *sakla*, kimse bilmesin / Sözünden kendine pişmanlık gelmesin / Bütün gizli işlerin aşıkâr olup / Gören ve duyan sana gülmesin” (Arat, 2006, s. 88) şeklinde açıklanan dörtlükte “kizle-” edimseliyle öğüt vermek edimsöz ediminden yararlanılmaktadır. Dörtlükte, sırrını saklamayıp herkese söyleyen kişinin kendi söylediğinden dolayı pişman olacağı, gizli işlerinin açığa çıkacağı ve böylece insanların kendisine güleceği hatırlatılarak okuyucuya bir öğüt verilmektedir.

“işim tip inanıp sır *ayma* sakın
neçe me inançlıg iş erse yakın
serip sinde razınj sinjip turmasa
serermü işinjde munı keç sakın” (Arat, 2006, s. 54).

Arat, dörtlüğü “En yakın ve inanılır arkadaşına bile, sakın / Arkadaşım diye inanıp, sırrını *söyleme* / Sırrın kendinde sabretmez ve saklanmazsa / Arkadaşında sabreder mi; bunu iyi düşün” (2006, s. 88) şeklinde anlamlandırmıştır. Dörtlükte emir 2. tekil şahısta olumsuz olarak çekimlenen “ay-” edimseliyle öğüt verildiği görülmektedir. Kişinin en yakın arkadaşına bile sırrını söylememesi gerektiği; çünkü insanın kendisinin de sabredip saklayamadığı sırrı başkasının söyleme ihtimali olduğu için sırrın saklanması gerektiği konusunda öğüt vermek edimsöz ediminden yararlanılmıştır.

2.4. “Dünyanın Dönekliğı” Hakkındaki Öğüt Vermek Edimsöz Edimleri

“könjöldin çıkarğıl tavar suķlukın
keğm birle tap tut ķarın toklukın
ķığaylık yarınlık azuķ yoklukı

çığaylık tip ayma tavar yokluğun” (Arat, 2006, s. 55).

Dörtlük, “Mal hırsını gönülden çıkar / Giyim ve karın tokluğu ile iktifa et / Fakirlik, yarının azığının yokluğudur / Mal yokluğuna fakirlik deme” şeklinde açıklanmaktadır (Arat, 2006, s. 89). Yükneki, okuyucularına mal hırsına kapılmamaları; giyim ve karın tokluğuyla yetinmeleri gerektiği konusunda öğüt verirken “könjüldin çıkar-” edimselinden faydalanmıştır. Ayrıca son dizede şairin mal sahibi olunmamasına fakirlik denmemesi gerektiği konusunda da “ay-” edimselini kullanarak öğüt verdiğini söylemek mümkündür. Bu örneklerde de öğüt vermek edimsöz edimi için emir kipi çekiminin kullanıldığı görülmektedir.

“bu dünya nenjindin yigü keđgölük
al artuğ **tileme** vebal yüdgölük
tarıglık tip aymış ajunnı reşul
tarıglıkta katlan tarı edgölük” (Arat, 2006, s. 55).

Verilen dörtlük, “Bu dünya malından yiyecek ve giyecek (kadarını) / Fazlasını **isteme**, (fazlası) yüklenilecek vebaldır / Resul, dünya için, tarladır demiş / Tarlada çalış-çabala ve iyilik ek” anlamına gelmektedir (Arat, 2006, s. 89). Şair, burada okuyucularına sahip olduklarından fazlasını istememeleri konusunda öğüt verirken “tile-” edimselini kullanmıştır. Bunu yaparken emir kipi 2. tekil şahıs olumsuz çekimden yararlanmıştır.

“yılan teg bu ajun yılan **oklağı**
yokamakka yumşak içi pür ağı
yılan yumşak erken yavuz fıÖl iter
yıray turğı yumşak tip **azılmağı**” (Arat, 2006, s. 55).

“Bu dünya yılan gibidir, yılanı **oklamak lazımdır** / (O) el ile yoklanırsa, yumuşaktır; fakat içi zehir doludur / Yılan yumşak olduğu halde, kötülük yapar / (Ondan) uzak durmalı ve yumşak diye yanılp **tutmamalı**” (Arat, 2006, s. 90) şeklinde açıklanan dörtlükte gereklilik kipiyle kurulan “okla-” ve “azıl-” yapılarıyla şair okuyucuya öğüt vermektedir. Dünya bir yılanla benzetilerek ona kanılmaması ve yumuşaklığına aldanılmaması gerektiği konusunda öğüt vermek edimsöz ediminden yararlanılmaktadır.

2.5. “Cömertliğin Medhi ve Hasisliğin Zemmi” Hakkındaki Öğüt Vermek Edimsöz Edimleri

“aya dost biliglig izin **izlegil**
kalı sözlesenj söz bilip **sözlegil**
akı erni **öggil** öger erse sen
bahılka katıg ya okun **kezlegil**” (Arat, 2006, s. 58).

Arat, bu dizeleri “Ey dost, bilginin izini **takip et** / Eger söz söylersen, sözü bilerek **söyle** / Öğersen, cömert adamı **öğ** / hasise kuvvetli yay ve ok ile **nişan al**” şeklinde aktarmıştır (2006, s. 90). Bu dörtlükte bütün dizelerde Yükneki’nin öğüt vermek edimsöz ediminden yararlandığı görülmektedir. “İzle-, sözle-, öğ-, kezle-” edimselleri emir kipi 2. tekil şahısta çekimlenerek okuyucuya öğüt verilmiştir.

“kamuğ til akı er şenasın ayur
akılık kamuğ Öayb kirini yuyur
akı bol sanja **söz sökünç kelmesün**
sökünç kелgü yolnı akılık tıyur” (Arat, 2006, s. 58).

Verilen dizeler, “Bütün diller cömert adamın medhini söyler / Cömertlik bütün ayıbların kirini temizler / Cömert ol, sana **söz, sövme gelmesin** / Sövme gelecek yolu cömertlik kapatır” şeklinde anlamlandırılmıştır (Arat, 2006, s. 90-91). Yine emir kipinde çekimlenen bir eylemle yapılan üçüncü dizede şair okuyucusuna cömert olduğunda herhangi bir sözle karşılaşmayacağını hatırlatarak öğüt vermek edimsöz ediminde bulunmaktadır.

“aķı er biligni yete bildi **kör**

anın sattı malın şena aldı **kör**

tirildi ulamsız ulamı bolup

ajunda at edgü koçup bardı **kör**” (Arat, 2006, s. 59).

“Cömert adam bilgiyi yedebildi, **bak** / Malını onunla sattı ve sena aldı / Muhtacların yardımcısı olarak yaşadı / **Bak**, dünyada iyi ad bırakıp gitti” (Arat, 2006, s. 91) şeklinde anlamlandırılan dizelerde kurulan “kör” edimseliyle öğüt verme edimsöz ediminden yararlanılmıştır. Yükneki, bu dizelerde cömert bir kişinin yaptıklarını anlatmakta onun bilgiyle her işini hallettiğini, muhtaçlara yardım ettiğini ve böylelikle iyi bir ad bırakarak dünyadan göçtüğünü söyleyip okuyucusuna örnek göstererek öğüt vermektedir.

“bu buçun talusu aķı er turur

aķılık řerē cah cēmal arturur

sevimek tilesenj kişiler ara

aķı bol aķılık sini sevdürür” (Arat, 2006, s. 61).

Bu dizeler, “Bu halk arasında en iyi adam, cömert adamdır / Cömertlik şeref, ikbal ve cemali artırır / İnsanlar arasında sevimek istersen / *Cömert ol*; cömertlik seni sevdire” anlamına gelmektedir (Arat, 2006, s. 91). Şair burada cömertliği övmek suretiyle öğüt vermektedir. Son dizede kullanılan ve emir kipinde çekimlenen “aķı bol-” edimseliyle okuyucuya kişi eğer cömert olursa halk arasında sevilen bir kişi olacağı öğütlenmektedir.

2.6. “Tevazu ve Kibir” Hakkındaki Öğüt Vermek Edimsöz Edimleri

“yana bir kereklig sözüm bar sanja

ayayın men anı **kulak tut** manja

ol ol kim teķēbbürni yirdin salıp

teṽazu^Önı **berk tut yapuř** keç anja” (Arat, 2006, s. 61).

Arat, bu dizeleri “Sana lüzumlu bir sözüm daha var / Bana **kulak ver**, onu (sana) söyleyeyim / O (söz) şudur: kibri yere çalıp / Tevazu **sıkı tut** ve ona kuvvetle **sarıp**” şeklinde açıklamıştır (2006, s. 92). Dizelerde kullanılan “kulak tut-, berk tut-, yapuş-” edimselleriyle öğüt vermek edimsöz ediminden yararlanılmıştır. Yükneki, okuyucusuna kibirli olmayıp alçak gönüllü olması gerektiği konusunda öğüt vermektedir.

“ķamuğ każanıǵlı ajun malını

ıyıümedi bardı **körünj** ģalini

tişisi ķalıp bir adın er bile

ol anda yatıpın birür sanını” (Arat, 2006, s. 62).

Verilen dörtlük, “Dünya malını kazananların hepsi / (Onu) yiyemeden gitti, hallerini **görün** / Karısı başka bir erkek ile kalıp / Onun yanında yatarak, vücudunu verir” şeklinde açıklanmaktadır (Arat, 2006, s. 92). İkinci dizede kullanılan ve emir kipi 2. çoğul şahısta çekimlenen “körünj” edimseliyle okuyucuya dünya malına değer verenlerin ne duruma düştüğünü düşünerek davranmaları gerektiği konusunda uyarıda bulunularak öğüt verilmektedir.

“teķēbbür lıbasın keçip tap **salın**

kerip ģalkķa kögzünj tap **uslan** tilin

müóminlik niřanı teṽazu^Ö erür

eğer müómin ersenj **teṽazu^Ö kılin**” (Arat, 2006, s. 62).

“Kibir libasını giydin ise, derhal **çıkır** / Halka karşı göğüs kabarttın ise, dilini derhal düzelt / mü’minlik nişanı tevazudur / Eger mü’min isen, mütevazi ol” (Arat, 2006, s. 92) şeklinde açıklanan dizelerde “salın,

uslan, tevazu’Ö kılın” edimselleriyle öğüt verilmektedir. Kibrin müminlik ile ters bir durum arz ettiğini ifade eden şair okuyucuya eğer iyi bir mümin olmak istiyorlarsa alçak gönüllü olmalarını öğütlemektedir.

“tevazu’Ö kılığın kötrür içi
tekebbür tutar erni kemşür çoğı
uluğsınma zınhar uluğ bir bayat
uluğluk meninj siz alınmanj tidi” (Arat, 2006, s. 63).

Arat (2006, s. 92), bu dizeleri “Tevazu göstereni Tanrı yükseltir / Kibirli olanı aşağı atar / *Uhluluk taslama*, sakın, ulu yalnız Tanrıdır / O ‘ululuk benimdir, siz üzerinize almayın’ dedi.” şeklinde açıklamıştır. Yükneki, üçüncü dizede emir kipi 2. tekil şahısta olumsuz gövdeyle kullandığı “uluğsınma” edimseliyle öğüt vermektedir. Büyüklüğün sadece Tanrı’ya ait olduğu okuyucuya hatırlatılarak hiç kimsenin kendisini büyük görmemesi gerektiği söylenmekte ve böylece öğüt vermek edimsöz ediminden yararlanılmaktadır.

2.7. “Kerem, Yumuşak Huyluluk ve Diğer İyilikler” Hakkındaki Öğüt Vermek Edimsöz Edimleri

“müşulmanka müşfik bolup mihriban
sanja sandukunj teg müşulmanka **san**
cefa kıldaçınjka **yanut kıl** vefa
arımaz neçe yusa kan birle kan” (Arat, 2006, s. 66-67).

“Müslümana karşı şefkatli ve merhametli ol / Kendin için düşündüklerini müslüman için de **düşün** / Sana cefa edene vefa ile **mukabele et** / Ne kadar yıkanırsa yıkansın, kan kan ile temizlenmez” (Arat, 2006, s. 94) şeklinde aktarılan dörtlükte okuyucuya “san-” ve “yanut kıl-” edimselleriyle öğüt verilmektedir. Müslümanlara karşı merhametli olunması gerektiği ve kendisi için istediklerini başkaları için de istenmesi, kötülük edenlere bile vefa ile karşılık verilmesi gerektiği öğütlenmektedir.

“yarağlıg aşınjnı kişike **yitür**
yarağ bulsanj oprak yalınjnı **bütür**
küç emgek tegürme kişike kalı
sanja tegse emgek kişidin **kötür**” (Arat, 2006, s. 67).

Bu dörtlük, “Yemeğe yarar yemek (varsa), aç insana **yedir** / Giymeğe yarar elbise bulursan, çıplağa **giydir** / Başkasına **zorluk ve zahmet çekirme** / Eger sana başkası eziyet ederse, **tahammül et**” anlamına gelmektedir (Arat, 2006, s. 94). Verilen dörtlükte “yit-, büt-, küç emgek tegür-, kötür-” edimselleriyle öğüt vermek edimsöz ediminden yararlanılmıştır. Yükneki, okuyucuya aç insanı yedirmesi, çıplağı giydirmesi, insanlara zorluk çıkartmaması ve sıkıntılar karşısında sabretmesi konusunda öğüt vermektedir.

“isiz kılğan erke sen **edgü kıla**
keşemninj başı bu erür **keç bile**
eğer kelse erdin sanja edgölük
öküş kıl ol ernin şenasın **tile**” (Arat, 2006, s. 67).

Verilen dörtlük, “Kötülük yapan adama sen **iyilik yap** / Keremin başı budur, bunu **iyi bil** / Eger bir kimseden sana iyilik gelirse / O adamı çok **medhet** ve (onun medhini) **iste**” şeklinde anlamlandırılmaktadır (Arat, 2006, s. 94). Bu dörtlükte Yükneki, öğüt verme edimsöz edimini “edgü kıl-, keç bil-, öküş kıl-, tile-” edimselleriyle sağlamaktadır. Okuyucuya kötülük yapanlara bile iyilikle karşılık vermesi ve iyi insanları da övmesi gerektiği konusu öğütlenmektedir.

“yazukluğ kişinin yazukın **keçür**
Öadavet kökini kazıp sen **köçür**
yalınlansa tutnup gazağ hıkd otı

halimlik suvın **saç** ol otnı **öçür**” (Arat, 2006, s. 67).

Arat, dördlüğü “Kusurlu adamın kusurunu **affet** / Duşmanlık kökünü kazıp, **ortadan kaldır** / Hiddet ve düşmanlık ateşi tutuşarak, alevlenirse / Yumuşaklık suyunu **serp** ve o ateşi **söndür**” şeklinde anlamlandırmıştır (2006, s. 94). Bu dördlükte de şairin emir kipi 2. tekil şahıs çekiminden yararlanarak öğüt verme edimsöz edimini kullandığı görülmektedir. Yükneki, okuyucuları insanların kusurlarını affetmeleri, düşmanlığı ortadan kaldırmaları ve yumuşak huylu olarak düşmanlık ateşini söndürmeleri konusunda uyararak öğüt vermektedir.

“**küdezigil** aya dost uluğlar hakın
asıgsız mizah hem çedeldin **sakın**
uluğların buşrup sanja bu mizah
kiçiglerni küstah kılar **bil yakın**” (Arat, 2006, s. 68).

Arat, dördlüğü “Ey dost, büyüklerin hakkını **gözet** / Lüzumsuz alay ve mücadeleden **sakın** / Bu alay büyükleri sana karşı hiddetlendirir / Küçükleri ise, küstah yapar; bunu **hakikat bil**” olarak anlamlandırmıştır (2006, s. 95). Yükneki, bu dördlükte üç dizede kullandığı edimsellerle öğüt verme yoluna gitmiştir. “Küdez-, sakın-, yakın bil-” edimsellerini emir kipiyle çekimleyerek okuyucuya öğüt veren şair ilgili dizelerde büyüğün hakkını gözetmesi, gereksiz alaydan sakınması konusunda okuyucuyu uyarılmak suretiyle öğütlenmektedir.

“bela kelse **şabr it** feraḥka küdüp
küdüp tur feraḥka bela renc yodup
öçer miḥnet otı keçer nevbeti
kalur şabr idisi şevabın yüdüp” (Arat, 2006, s. 69).

Bu dizeler, “Bela gelirse, ferahı bekleyerek, **sabret** / Bela ve zahmeti yok etmeğe çalışarak, **ferahı bekle** / Mihnet ateşi söner; nevbeti geçer / Sabır sahibi sevab kazanmakla kalır” anlamına gelmektedir (Arat, 2006, s. 95). Dördlüğü ilk iki dizesinde “şabr it-” ve “küdüp tur-” edimselleriyle öğüt vermek edimsöz ediminden yararlanılmıştır. Şair, okuyucuya bela geldiğinde dahi sabretmesi ve bela karşısında da ferahı beklemesi gerektiğini öğütlemektedir.

“uluğlukka tegsenj **yanjılma** özünj
kalı keḍsenj atlas **unutma** bözünj
uluğ boldukunja tüzünrek bolup
uluğka kiçigke **sılığ kıl sözünj**” (Arat, 2006, s. 69).

Yukarıdaki dördlük, “Büyüklüğe erişirsen, kendini **şaşıрма** / Atlas giyersen, bözünü **unutma** / Yükseldikçe daha çok yumuşak huylu ol / Büyüğe ve küçüğe **tatlı dil kullan**” anlamına gelmektedir (Arat, 2006, s. 95). Yükneki verilen dizelerde “yanjılma, unıtma, sılığ kıl sözünj” edimselleriyle öğüt vermek edimsöz ediminden yararlanmıştır. Emir kipinde ve olumsuz gövdeyle kullanılan bu örneklerde şairin okuyucuyu yükseldikçe kendini şaşırmaması, aslını unutmaması ve herkese karşı tatlı dilli olması konusunda öğütlemektedir.

“**ukup sözle** sözni **ivip sözleme**
sözünj kizle kiḍin **başınj kizleme**
minj er dostunj erse **öküş körmegil**
bir er düşman erse anı **azlama**” (Arat, 2006, s. 69).

Dördlük, “**Sözü düşünerek söyle, acele etme** / **Sözünü sakla** ki, sonra **başını saklamayasın** / Bin kişi dostun olsa, **çok görme** / Bir kişi düşman olsa, **azımsama**” anlamına gelmektedir (Arat, 2006, s. 95). Yükneki, bu dördlükte tüm dizelerde öğüt vermek edimsöz edimini kullanmıştır. Bütün örneklerde emir kipi çekimiyle okuyucuya uyarıda bulunarak öğüt veren şairin insanların düşünerek konuşması ve böylece söylediklerinden pişman olmaması; çok fazla dostu olsa da düşmanlarını sayı olarak azımsamaması konusunda onları öğütlemektedir.

“ne iş utru kelse anja **keḍ bakın**

ol işninj **önjini sonjını sakın**

sevinç erse kiğin **könjül tut** anja

ökünç erse andın **ozarak sakın**” (Arat, 2006, s. 70).

Arat, dörtlüğü “Hangi işle karşılaşırsan, onu iyice **gözden geçir** / O işin **başını ve sonunu düşün** / Sevinç çıkacaksa, öyle ona **gönül bağla** / Pişmanlık olacaksa, **daha önce sakın**” olarak açıklamıştır (2006, s. 95). Yükneki, bu dizelerinin hepsinde öğüt vermek edimsöz ediminden emir kipiyle çekimlenen edimsellerle yararlanmıştır. İnsanların yaptıkları işi iyice gözden geçirmeleri gerektiği, bunların başını ve sonunu iyice düşünmeleri ve ona göre mutluluk mu pişmanlık mı getirecekleri konusunda etraflıca düşünerek hareket etmeleri konusunda okuyucu öğütlenmektedir.

“iş edğü bolsa er edğü bolur

er iş edğüsindin öküş hayr bulur

isizke **yavuma** isiz şuhbeti

sini terkin isiz kılıklığ kılur” (Arat, 2006, s. 70).

Verilen dörtlük, “İnsanın arkadaşı iyi olursa, kendisi de iyi olur / İnsan arkadaşının iyi olmasından çok hayır görür / Kötüye **yaklaşma**, kötü sohbeti / Seni hemen kötü huylu yapar” şeklinde açıklanabilmektedir (Arat, 2006, s. 96). Yükneki, “yavuma-” edimseliyle öğüt vermektedir. Kötünün yanında olanın da kötü olacağına dikkat çeken şair okuyucularını kötünden uzak durmaları konusunda öğütlemektedir.

2.8. “Zamanenin Bozukluğu” Hakkındaki Öğüt Vermek Edimsöz Edimleri

“mecaz boldı dostluk haķıķat ķanı

minjer dostta biri bulunmaz kōni

öküşrek ķişininj içi ğadr erür

kōni dostunj erse taşı **bil** munı” (Arat, 2006, s. 71).

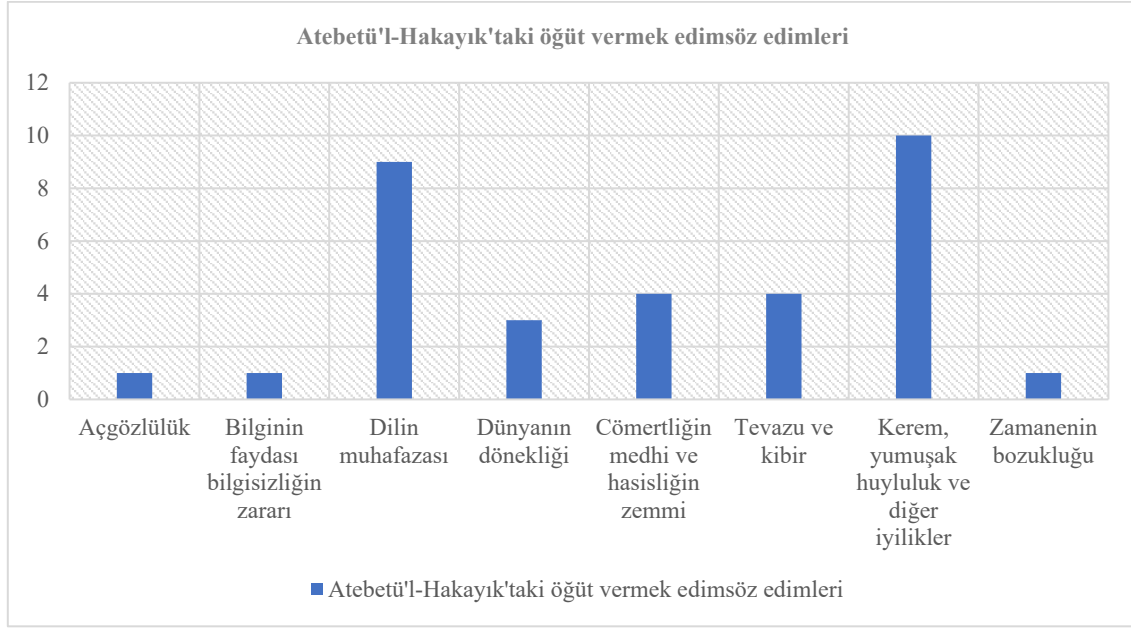
Dörtlük, “Dostluk mecaz oldu, hakikat hani / Binlerce dosttan bir gerçeği bulunmaz / Bir çok insanlar dıştan hakiki dost gibi görünüyorsa da / İçten vefasızdırlar; bunu **bil**” anlamına gelmektedir (Arat, 2006, s. 96). Şair, bu dörtlükte “bil-” edimseliyle öğüt vermek edimsöz ediminde bulunmaktadır. Okuyucusunu insanların her ne kadar dost gibi görünse de gerçek dostun zor bulunacağı konusunda uyarmakta ve böylece onlara öğüt vermektedir.

3.SONUÇ

12. yüzyılda Karahanlı Türkçesi ile yazılan Atebetü’l-Hakayık’ın içerdiği beyit ve dörtlükler ele alındığında ahlak ve öğüt ile ilgili olduğu görülmektedir. Eser, bu çalışmada edim biliminin söz edimi kuramı çerçevesinde yer alan yöneltici edimsellerden “öğüt vermek” edimsöz edimleri bakımından irdelenmiştir. Buna göre;

1- Atebetü’l-Hakayık’ta “açgözlülük, bilginin faydası bilgisizliğin zararı, dilin muhafazası, dünyanın döneκlięi, cömertliğin medhi ve hasisliğin zemmi, tevazu ve kibir, kerem, yumuşak huyluluk ve diğer iyilikler, zamanenin bozukluğu” başlıklarında öğüt vermek edimsöz edimlerinden yararlandığı görülmektedir. Bunların kullanım oranlarını aşığıdaki grafikteki gibi göstermek mümkündür:

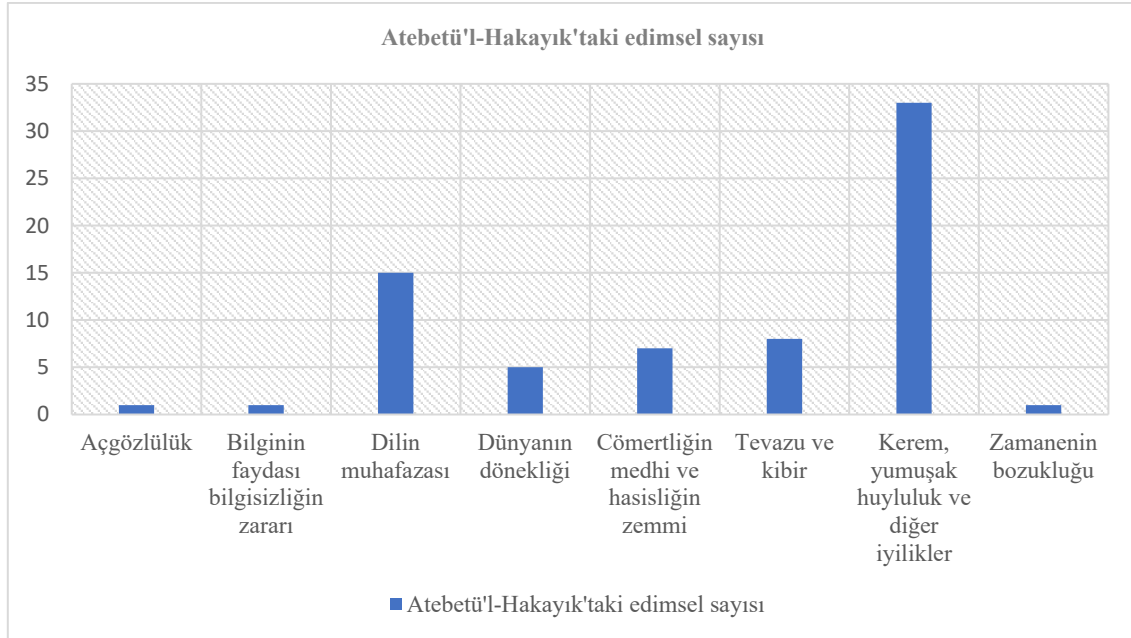
Grafik 1: Atebetü'l-Hakayık'taki Öğüt Vermek Edimsöz Edimleri

2- Grafik 1 incelendiğinde Yükneci'nin en fazla öğüt vermek edimsöz ediminden yararlandığı başlığın “cömertliğin medhi ve hasisliğin zemmi” olduğu ve bunu “dilın muhafazası başlığının izlediği görülmektedir. Açgözlülük, bilginin faydası bilgisizliğin zararı ve zamanenin bozukluğu başlıkları ise öğüt vermek edimsöz edimini en az kullandığı kavramlardır.

3- Atebetü'l-Hakayık'taki başlıklarla ilgili kullanılan öğüt vermek edimsellerinin sayısı ise aşağıdaki grafikteki gibidir:

Grafik 2: Atebetü'l-Hakayık'taki Edimsel Sayısı

4- Eserde öğüt vermek edimsöz ediminin sadece “pend al-” edimseliyle açık olarak kullanıldığı diğer bütün örneklerde ise örtük olarak bulunduğu tespit edilmiştir.

5- Eserde öğüt vermek edimsöz ediminin örtük olarak kullanıldığı edimsellerden bazıları şunlardır: ula-, tut-, eşit-, keçür-, sözle-, küdez-, kizle-, ay-, tile-, izle-, kör-, köçür-, sakın-, azla-, bil-... Yazar, kültürel nezaket formlarına ve tasavvufi öğretim geleneğine uygun olarak açık bir öğütten ziyade davranış

yönlendirme, ahlaki bilinç uyandırma ve davranış modellendirme amaçlarını bu eser aracılığıyla gerçekleştirme isteğini gösterir. Eserde öğüt verme edimsellerinin çeşitliliği eserin ahlaki ve öğretici yönünü güçlendirirken bir şeyi doğrudan buyurmak yerine fark ettirmek amacıyla olduğunu gösterir.

6- Atebetü'l-Hakayık'ta kullanılan öğüt vermek edimsöz edimlerinin genellikle emir kipi 2. tekil şahısta çekimlenerek kullanıldığı dikkat çekerken gereklilik kipi çekimiyle öğüt vermek edimsöz ediminden yararlanıldığı görülmüştür. Yazarın emir kipinin çekimlenmesi yoluyla verdiği öğütlerde toplumsal ve ahkale kesinlikleri vurgulama, emirden ziyade uyarma amacıyla olduğu, gereklilik kipi çekimiyle verdiği öğütlerinde ise bireyin içsel farkındalığını uyandırma amacıyla olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Yükneki'nin hem otoriteyle yönlendiren hem de düşündürerek bilinç kazandıran bir öğretim anlayışı benimsediği açıktır.

Tarihi metin çalışmalarında dil biliminin sunduğu imkanlardan yararlanmak bu eserlerin farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesini sağlamaktadır. Bu çalışmanın sınırları içinde Atebetü'l-Hakayık yöneltici edimsellerden öğüt vermek edimsöz edimleri bakımından irdelenmiş ve böylece eserin yazıldığı yüzyılda hangi konularda şairin okuyucusunu uyardığı, sosyokültürel bakımdan o dönemde nelere dikkat edildiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ	
Makale Bilgileri:	
Değerlendirme:	İki Dış Hakem /Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan:	* Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur
Benzerlik Taraması:	Yapıldı /intihal.net vb.
Etik Bildirim:	sobed@mehmetakif.edu.tr
Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası:	Katılımcı yoktur.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yapay Zekâ Kullanımı:	Yazar, bu çalışmada yapay zekâ destekli uygulama kullanmadığını belirtmiştir.
Yazarlar katkı oranı:	Yazarların katkı oranı eşittir.
Telif Hakları & Lisans:	Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Article Information:	
Peer-Review:	Double anonymized /Two External
Ethical Statement:	* It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks:	Yes / intihal.net etc.
Complaints:	sobed@mehmetakif.edu.tr
Ethics Committee Approval:	It is exempt from the Ethics Committee Approval
Informed Consent:	No participants.
Financial Support:	The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Use of Artificial Intelligence:	The author has stated that he did not use any AI-assisted application in this study.
Authors' Contribution Rate:	The contribution of the authors is equal.
Copyrights & Licence:	The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study. Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

KAYNAKÇA

- Arat, R. R. (2006). *Edib Ahmed b. Mahmud Yükneki Atebetü'l-Hakayık*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Clarendon Press.
- Çakmak, S. (2019). *Atebetü'l-Hakayık (inceleme-tenkitli metin-tıpkıbasım)*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Engin Yayınevi.
- İmer, K., Kocaman, A., Özsoy, S. A. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2022). *Kuram ve uygulamalarla dilbilim, göstergebilim ve Türkoloji genel dilbilime giriş*. PEGEM Akademi.
- Kıran, Z., Eziler Kıran, A. (2018). *Dilbilime giriş*. Seçkin Yayıncılık.
- Searle, J. R. (2000). *Söz edimleri*. (Çev. R. Levent Aysever). Ayraç Yayınevi.
- Searle, J. R. (2011). *Söylemek ve anlatmaya çalışmak*. (Çev. R. Levent Aysever). Bilgesu Yayıncılık.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. Multilingual.
- Yaylagül Üstünel, Ö. (2020). *Edim bilimi bakış açısıyla Kutadgu Bilig*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yule, G. (1996). *Pragmatics*. Oxford University Press.